

heid van de overheid op economie, sociale verhoudingen en ook op het bedrijfsleven zelf.

Het tweede thema omvat de gecompliceerde verhouding tussen economische 'vrijheid' enerzijds en diverse vormen van 'ordering' anderzijds, van groot belang uiteraard voor de positie van bedrijfsleven en ondernemersverbonden. Op zowel analytische als beschrijvende wijze wordt binnen dit kader aandacht besteed aan een veelheid van kwesties. Vermelding verdient de te accepteren mate van overheidsingrijpen in het economisch leven, maar ook het spanningsveld tussen vrijhandel en protectionisme. Daarnaast wordt ingegaan op achtergronden en kenmerken van de opvallende toenadering der werkgeversverbonden tot de belangenorganisaties der werknemers, waarmee de grondcontouren van een andere vorm van regulering gegeven zijn, die van het befaamde 'poldermodel'. Dat van een rechtlijnig patroon niet kan worden gesproken toont onder meer de radicale fase van de jaren zeventig van de twintigste eeuw, wanneer de vakbonden arbeiderszelfbestuur gaan eisen en stakingen, demonstraties en bedrijfsbezettingen de Nederlandse polder in beroering brengen.

Hoewel, zoals gezegd, deze studie niet gekenmerkt wordt door een opvallende partijdigheid, is toch allerminst sprake van een werkgeversvijandig geschiedverhaal. Dit blijkt bijvoorbeeld waar wordt geconstateerd, dat de ondernemers (tenslotte) toegeven dat 'de vakbeweging een rol had op centraal niveau, terwijl de vakbeweging erkende dat de ondernemer de zeggenschap had over het arbeidsproces in al zijn facetten binnen de onderneming' (30). Wat hier als feit en vooral norm omtrent de ondernemersautonomie wordt gepresenteerd, is uitkomst van ongelijke machtsverhoudingen die in wezen verre van vanzelfsprekend zijn en tot de dag van vandaag betwist. Opvallend is ook de minimale aandacht voor het optreden der werkgevers tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hoewel inderdaad de werkgeversorganisaties op 11 augustus 1941 door de bezetter worden opgeheven, was er toch meer over te melden geweest dan de terloopse opmerking over de opbloei van het Nederlandse bedrijfsleven tijdens de vroege oorlogsperiode. De auteurs geven dit in wezen ook toe door te melden dat 'de partijen', i. e. werkgevers en werknemers, tijdens de oorlog 'meer naar elkaar toe gedreven [werden]', resulterend in de oprichting van de Stichting van de arbeid direct na de oorlog (116-117, 190, 205). Opvallend partijdig is het uitstorten van fiolen van toorn over de 'eisen' der vakbonden in de jaren zeventig ten aanzien van economische medezeggenschap, nivellering van inkomens en toezicht op de ondernemersleiding. Dat de auteurs dit soort verlangens typeren als 'eisen...op het ideologische vlak', daarmee de 'autonomie' van de ondernemer als vanzelfsprekend legitimerend, getuigt van minder kritische distantie dan wenselijk is (255).

Resteert te melden dat deze, ondanks vermelde kritiekpunten, waardevolle studie typografisch bijzonder fraai is uitgegeven, waarbij onder meer de talrijke, deels in kleur afgedrukte, strijd- en propagandaprenten uit de geschiedenis der (socialistische) arbeidersbeweging opvallen.

M. H. J. Buiting

J. Buis, J. P. Verkaik, *Staatsbosbeheer. 100 Jaar werken aan groen in Nederland*, F. Dijs, ed. (Utrecht: Matrijs, 1999, 288 blz., f69,90, ISBN 90 5345 138 2).

In een twaalfstal hoofdstukken wordt geschetst hoe Staatsbosbeheer zich de afgelopen honderd jaar ontwikkeld heeft. De auteurs laten zien dat deze instelling ontstond vanwege een veranderde visie op het omgaan met woeste gronden. Doel was aanvankelijk om onvruchtbare grond te bebossen en rendabel te maken. Dat bos het landschap verfraaide, de wind brak en de lucht

zuiverde, was mooi meegenomen, maar het ging er toch vooral om een vorm van landbouw te bedrijven waarbij de oogst iets langer op zich liet wachten. Grond werd beoordeeld op de mogelijke opbrengst en pas wanneer duidelijk was dat de vooruitzichten voor conventionele landbouw en veeteelt slecht waren, werd het voor bosbouw bestemd. Het is daarom niet verwonderlijk dat de eerste terreinen van Staatsbosbeheer veelal duinen en zandverstuivingen waren. De eerste beheerders van deze gebieden moesten het vak veelal nog leren en stonden bovendien voor de zware taak om van stuifzand bodem te maken waar bomen op wilden groeien.

Omdat de auteurs vaak een relatie leggen tussen de ontwikkelingen bij Staatsbosbeheer en de rest van de wereld, is dit boek ook een zeer geslaagd doorkijkje geworden in de culturele geschiedenis van Nederland in de twintigste eeuw. Of het nu gaat om de rol van Staatsbosbeheer als werkverschaffer ten tijde van economische crises of om de opkomst van het verschijnsel recreatie, telkens slagen Buis en Verkaik erin de lezer te boeien.

Een interessante periode voor de meeste lezers is ongetwijfeld die van de bezetting. Het blijkt dat de leiding van het departement waar Staatsbosbeheer onder viel, op haar post is gebleven teneinde te voorkomen dat NSB-ers hun plaats zouden innemen. Dit maakte het mogelijk om tot ver in de oorlog zelf controle uit te oefenen over de percelen die gekapt werden voor mijnbouw, *Wehrmacht* of eigen gebruik.

Het boek is prachtig uitgevoerd en telt vele kwaliteitsfoto's. De opbouw van het werk is deels chronologisch en deels thematisch. De tekst is ook voor de leek goed te begrijpen zonder dat het neerbuigend wordt. Toch enkele punten van kritiek. Ondanks een sterk veld van begeleiders en een redacteur zijn er dublures zowel als manco's in het betoog. Het ontbreken van een register maakt het zoeken soms moeilijk. Anderzijds is de uitgebreide bronvermelding een rijke vindplaats voor wie zich verder in bepaalde deelaspecten wil verdiepen.

Dat er een zwaar accent op de organisatorische ontwikkeling van Staatsbosbeheer en op de regelgeving is komen te liggen, is geen bezwaar, maar wel een waarschuwing waard. Niettegenstaande voornoemde waarschuwing ben ik van mening dat de auteurs erin geslaagd zijn een fraai gedenkboek af te leveren, dat zowel de wetenschapper als de geïnteresseerde leek kan bedienen.

Paul Hendriks

F. Glissenaar, *DD. Het leven van E. F. E. Douwes Dekker* (Hilversum: Verloren, 1999, 246 blz., f49,-, ISBN 90 6550 064 2).

Een van de eerste Indonesische nationalisten was een Nederlander. Dit feit alleen al vormde voor de journalist Frans Glissenaar voldoende reden een biografie aan de minder bekende achterneef van Multatuli te wijden; de journalist en politicus Ernest Douwes Dekker (koosnaam DD). Douwes Dekker zou in de Nederlandse historiografie nog altijd een slechte naam hebben en veelal onbegrepen zijn. Uitgangspunt van Glissenaars speurtocht vormde dan ook de behoefte hem meer recht te doen of, om zijn eigen bewoordingen te gebruiken, hem 'meer glans te geven'. Glissenaars bewering dat Douwes Dekker ondergewaardeerd zou zijn in de Nederlandse historiografie is echter ten enen male onjuist. Al in de jaren vijftig heeft de *godfather* van de Indo-Europese geschiedschrijving, de Nederlandse Amerikaan Paul van der Veur, zijn betekenis voor de Ind(ones)ische geschiedenis uiteengezet en hebben meer recentelijk historici als Ulbe Bosma en Joop de Jong diens rol en belang ook onderkend. Er is met andere woorden al het een en ander over Douwes Dekker in positieve zin geschreven. Dit alles wil